

УДК 378.016(09)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-4

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕОНТОЛОГІЇ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Задорожна-Княгницька Л.В., д. пед. н., доцент,
завідувач кафедри педагогіки та освіти
Маріупольський державний університет

У статті представлено результати аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, у яких обґрунтовано періодизацію становлення й розвитку теорії та практики управління закладом освіти, а також розкрито проблеми історичного розвитку професійної етики й деонтології, у межах яких формувалися вимоги до керівника закладу освіти, його професійної поведінки. Визначено чинники становлення управлінської деонтології в Україні, обґрунтовано періодизацію її розвитку, розкрито зміст кожного з виділених у межах періодизації етапів.

Ключові слова: історія управління освітою, керівник закладу освіти, управлінська деонтологія.

В статье представлены результаты анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых, в которых обоснована периодизация становления и развития теории и практики управления учебным заведением, а также раскрыты проблемы исторического развития профессиональной этики и деонтологии, в пределах которых формировались требования к руководителю учебного заведения, его профессиональному поведению. Определены факторы становления управленческой деонтологии в Украине, обоснована периодизация ее развития, раскрыто содержание каждого из выделенных в рамках периодизации этапов.

Ключевые слова: история управления образованием, руководитель учебного заведения, управленческая деонтология.

Zadorozhna-Knyagnitska L.V. RATIONALE FOR THE PERIODIZATION OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF DEONTOLOGY IN THE FIELD OF EDUCATIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE

The article presents the results of the analysis of scientific works of domestic and foreign scientists, in which the periodization of the formation and development of the theory and practice of school management is justified, and the problems of the historical development of professional ethics and deontology. These works contain requirements for the head of the educational institution, its professional behaviour at certain historical stages. The study identifies and describes the stages of managerial deontology formation and development: the end of the XIXth and the beginning of the XXth century (the origination of deontological views in the field of educational institution management); 1917–1991 (developing the concepts of managerial deontology within the framework of the theory of schooling divided into four sub-stages: 1917 – early 1920's (establishing of deontological views in the context of national-patriotic priorities of managerial morality), the second half of the 20's – the 40's (forming the requirements to heads of educational institutions, their professional behavior due to the radical change in the conditions of the education system functioning), 40's – the beginning of the 50's of the XXth century (the sub-stage of managerial deontology stagnation), the end of the 50's of the XXth century – 1991 (shaping the concepts of managerial deontology within the frameworks of Marxist-Leninist ideology); 1991 – present day (identifying managerial deontology as a separate area of professional deontology).

Key words: history of education management, head of educational institution, management deontology.

Постановка проблеми. Однією з багатоаспектних проблем сучасності є визначення статусу професійної деонтології, зокрема управлінської, у системі наукового знання. Актуальність зазначеної проблеми зумовлюється викликами сучасності, що суттєво розширюють сферу професійної та громадянської відповідальності керівника.

Децентралізація й дерегуляція управління, розширення академічної автономії й самостійності діяльності керівника закладу освіти загострюють суперечність між суспільною потребою підвищення ефективності управлінської діяльності, соціально детермінованими вимогами до менеджерів освіти, здатних реалізувати концепцію Нової української школи, ефективно діяти

в мінливих умовах функціонування закладу освіти, і нерозробленістю теоретичних засад управлінської деонтології як складової частини професійної деонтології, що вивчає проблеми формування морально-правових норм поведінки й професійного обов'язку менеджерів освіти в процесі реалізації управлінських функцій. Управлінська деонтологія вивчає поведінку керівника закладу освіти в контексті етики, аксіології, психології, теорії управління, соціології, які найбільш повно відображають сутність належної професійної поведінки менеджера освіти в процесі реалізації ним управлінських функцій.

Зміст вимог до керівника закладу освіти змінюється в процесі соціально-істо-

ричного розвитку й відбиває інтереси суспільства на кожному етапі історичного розвитку. Тому наукове обґрунтування сутності управлінської деонтології неможливе без розгляду її генези, яка є поліфакторним процесом, пов'язаним із формуванням вимог до поведінки керівника закладу освіти протягом різних історичних періодів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення теорії професійної деонтології обґрунтовані в розвідках науковців, які розглядають її в контексті юриспруденції (О. Бандурка й О. Скакун, В. Горшенков та І. Бенедик, С. Гусарев і О. Тихомиров, С. Сливка, Г. Цирфа); медицини (О. Бильченко, О. Ковальова, Н. Сафаргаліна-Корнілова та Н. Герасмичук); екології (А. Матвійчук); педагогіки (М. Васильєва, Б. Жебровський, К. Кертаєва, Ю. Кусий, К. Левітан, Л. Хоружа); психології (О. Веселова, Ю. Никоненко, Т. Колтунович, Н. Еверт); соціальної роботи (Ж. Бойко, Н. Махова та В. Філатов, Г. Медведєва, Р. Овчарова).

Аналіз праць зазначених вище науковців показав, що, незважаючи на достатньо широкий пласт досліджень проблем професійної деонтології, проблема генези її становлення й розвитку в теорії й історії управління закладом освіти ще не була предметом цільового дослідження.

Постановка мети й завдання. Метою статті є обґрунтування етапів становлення

та розвитку професійної деонтології у сфері управління закладом освіти. Зазначена мета реалізується в контексті виконання таких завдань:

- аналіз джерельної бази дослідження та визначення чинників становлення й розвитку управлінської деонтології;
- аналіз наукових підходів до періодизації розвитку різних аспектів управління освітою в Україні та розвитку етико-деонтологічного знання;
- обґрунтування етапів становлення та розвитку управлінської деонтології як складової частини професійної деонтології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У визначенні джерельної бази проблеми становлення та розвитку управлінської деонтології важливого значення набула класифікація джерел історіографії педагогічної персоналії (Л. Голубнича); застосування наративу в якості значущого історико-педагогічного джерела дослідження певного історичного періоду (О. Караманов і М. Васишин), теоретико-методологічні основи історіографії (В. Головка, Н. Гупан, О. Сухомлинська).

У таблиці 1 унаочнено класифікацію історичних та історіографічних джерел проблеми становлення та розвитку управлінської деонтології.

Історіографічний аналіз літератури з проблеми дослідження на кожному ета-

Таблиця 1

Класифікація джерел дослідження проблеми становлення та розвитку управлінської деонтології

Назва групи	Опис групи	Цільове спрямування	Кількість
Історичні джерела	Нормативні документи (статuti, циркуляри, розпорядження, декрети) 1865 р. – початок ХХІ ст.	Розуміння соціально-політичних чинників, що детермінували становлення й розвиток управлінської деонтології як науки та практики; виявлення динаміки змін у комплексі нормативних вимог до керівника закладу освіти, його посадових обов'язків, функцій, меж професійної відповідальності, що сприяло виокремленню й обґрунтуванню етапів розвитку управлінської деонтології до нашого часу.	42
Історіографічні джерела	Наукові джерела з проблем управлінської діяльності керівника закладу освіти	Розкриття генези становлення та розвитку управлінської деонтології як складової частини професійної деонтології; визначення динаміки поглядів вітчизняних освітніх діячів на особистість керівника закладу освіти, його обов'язки та функції; вимоги до нормативної поведінки й діяльності.	68
	Матеріали педагогічної періодики		18
	Наукові джерела з проблем професійної етики й деонтології	Розуміння сутності й змістового наповнення теорій професійної деонтології, формування її категоріального апарату; обґрунтування об'єктивних чинників розмежування наукових інтересів і сфер використання професійної етики й деонтології, усвідомлення специфіки їх використання в площині управління закладом освіти.	36
	Наукові джерела, що висвітлюють історію управління освітою	Обґрунтування етапів становлення й розвитку управлінської деонтології в контексті соціально-історичних змін, що відбувалися у вітчизняній теорії та практиці.	35

пі розвитку історико-педагогічної науки уможливив висновок щодо необхідності розгляду генези управлінської деонтології в межах двох контекстуальних полів: перше стосується особливостей становлення й розвитку теорії та практики управління закладом освіти; друге – розвитку етичної науки в цілому й професійної етики зокрема, у межах яких формувалися вимоги до керівника закладу освіти, його професійної поведінки.

З огляду на зазначене хронологічні межі дослідження становлення та розвитку управлінської деонтології визначено з урахуванням результатів наукових розвідок Л. Березівської, І. Гришана, Д. Дзвінчука, О. Жабенка, С. Майбороди, В. Маршева, С. Мацкевича, Л. Наточий, Л. Прокопенка, Н. Сорочан, у яких обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку різних аспектів державного управління освітою, а також праць М. Васильєвої, Г. Васяновича, Г. Кертаєвої, В. Кукушина, К. Левітана, М. Малахова, Л. Рискельдієвої, О. Філатової, Л. Хоружої, що розкривають генезу становлення та розвитку професійної етики й деонтології. Зрозуміло, що кожна із запропонованих зазначеними вище науковцями періодизацій має певною мірою суб'єктивний характер завдяки критеріям, запровадженим авторами в якості основи для визначення певних періодів, однак ці періодизації відображають еволюцію педагогічного знання в цілому, тільки подану з різних позицій [9].

Періодизація державного управління освітою в Україні, розроблена Л. Прокопенком [10], базується на концепції Е. Тоффлера про три хвили розвитку людської цивілізації (аграрну, індустріальну, постіндустріальну) і спирається на результати аналізу загальних закономірностей розвитку суспільства й держави, сутнісних рис історичних форм держави, їхніх завдань і функцій, домінування певних суб'єктів управління, а отже, видів управління освітою. Хронологічні рамки періодизації, запропонованої науковцем, мають широкі межі й охоплюють період від формування первісної общини до сьогодення, у межах якого визначено п'ять етапів: 35–40 тис. років тому – IX ст.; X ст. – друга половина XVIII ст.; друга половина XVIII – початок XX ст.; період із 1917 до 1991 рр.; із серпня 1991 р. – до сьогодні.

В основу досліджуваної С. Майбородою [8] проблеми становлення та розвитку системи державного управління вищою освітою України періоду 1917–1959 рр. покладено принципи історизму й наступності, результати аналізу рівня розвитку теорії та практики державного управління,

особливостей керівництва освітою з боку органів державного управління.

Спираючись на результати досліджень С. Майбороди, на підставі аналізу соціально-економічних умов, рівня розвитку теорії та практики державного управління, особливостей діяльності суб'єктів реалізації мети й завдань розвитку системи державних керівних органів освіти в Україні Д. Дзвінчук виділив у межах історичного проміжку 1917–1959 рр. три етапи:

– I (1917–1919 рр.) – період становлення основ українського демократичного правового державного управління освітою на принципах гуманізації, демократизації, колегіальності й єдиноначальності, інтеграції та диференціації, поєднання централізації та децентралізації управління;

– II (1920–1930 рр.) – період пошуків нової оптимальної системи, моделі радянської системи управління освітою на засадах посилення загальнодержавного курсу на побудову нового суспільства, монопартійності, централізації управління, збільшення адміністративного апарату, бюрократизації його діяльності;

– III (1931–1959 рр.) – період утвердження командно-адміністративної системи управління освітою як організаційної основи тоталітарного режиму, посилення бюрократичного централізму, втрати децентралізації [3, с. 35].

Розкриваючи генезу змісту й структури діяльності керівника закладу освіти, А. Красников акцентує увагу на тому, що в її основі лежать процеси, які відбуваються в суспільстві (зміна парадигм розвитку освіти впливала на специфіку існування освітнього й управлінського процесів), що засвідчує соціально-історичну зумовленість розвитку статусу керівника закладу освіти. На підставі цих чинників науковцем виділено такі етапи: кінець XIX – початок XX ст. (дореволюційний період, що характеризувався виникненням спроб структурування змісту й форм управлінської діяльності керівника закладу освіти); 1917 – 1920-ті рр. (післяреволюційний період, що характеризувався пошуком шляхів управління освітою); 20-ті – 70-ті рр. XX ст. (перехід до адміністративної системи управління); 80-ті – 90-ті рр. XX ст. (реформування школи в умовах проголошеної перебудови на основі демократизації життя суспільства); кінець XX – початок XXI ст. (сучасний період, що характеризується входженням у світовий освітній простір) [6, с. 22–23].

Наведена вище періодизація є найбільш близькою до дослідження історії становлення та розвитку управлінської деонтології, оскільки відображає генезу поглядів на

особистість керівника закладу освіти через розгляд динаміки управлінських функцій.

Авторська періодизація розвитку державного управління освітою в Україні в 1946–2001 рр. О. Жабенка ґрунтується на аналізі соціально-політичних і соціально-економічних процесів, що мали місце в країні протягом зазначеного історичного періоду [4].

Із позицій ретроспективного й системно-концептуального аналізів Л. Березівською досліджено проблему реформування шкільної освіти України в 1919–1991 рр. На основі комплексу критеріїв (суспільно значущий вимір реформ, персоніфікована їх характеристика, масштабність і перспективність, змістова характеристика реформ, процесуальні зміни, усталені назви за іменами керівників реформ) дослідницею розроблено складну за структурою періодизацію, що містить у собі періоди, етапи й підетапи.

1. I період (1919–1930 рр.) – радянська реформа школи в УСРР.

1.1. 1919–1920 рр. – реформа шкільної освіти на основі концепції Наркомосу РСФРР.

1.2. 1920–1922 рр. – реформування шкільної освіти згідно зі схемою Г. Гринька (реорганізація попередньої (національної) системи шкільної освіти).

1.3. 1922–1923 рр. – реалізація реформи й поширення системи соціального виховання на всю територію УСРР.

1.4. 1923–1924 рр. – стабілізація масової школи.

1.5. Реформування школи 1924–1927 рр. як етап експериментування й пошуку, реалізація національної радянської системи шкільної освіти в УСРР у контексті посилення уніфікаційних процесів (1927 р. – реорганізація Наркомосу; 1928–1930 рр. – створення єдиної програмової комісії при Державному науково-методичному комітеті, розроблення єдиного навчального плану).

2. II період (1930–1991 рр.) – реформування радянської загальноосвітньої школи в УРСР в умовах авторитарного суспільства.

2.1. 30-ті рр. – початок 50-х рр. – контрреформа шкільної освіти як її уніфікація в загальнорадянську (1930–1946 рр. – прихована реформа; 1946 – поч. 50-х років ХХ ст. – реалізація чи поглиблення радянської системи шкільної освіти в умовах регламентації освітнього простору).

2.2. 1956–1964 рр. – реформа щодо зміцнення зв'язку школи із життям (1956–1959 рр. – розроблення й прийняття законодавства; 1959–1964 рр. – реалізація реформи, що підпорядковувалася партійно-державному керівництву);

2.3. 1964–1984 рр. – часткові зміни й наростання стагнаційних явищ у шкільній освіті (1964–1970 рр. – державне реформування змісту шкільної освіти в руслі стимулювання педагогічних і психологічних досліджень; 1970–1984 рр. – «тупцювання на місці», консервування діючої шкільної системи, посилення ідеологічного компонента).

2.4. 1984–1991 рр. – зародження демократичних змін на тлі реформи загальноосвітньої та професійної школи й визрівання національної реформи освіти (1984–1988 рр. – проголошення й реалізація радянської директивної реформи в контексті зародження демократичних змін; 1988–1991 рр. – переростання реформи в «дієву перебудову освіти» на засадах деідеологізації, деуніфікації, національного спрямування) [1].

В основу наукових розвідок Л. Наточий [9] (періодизація існування та розвитку управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) і Я. Яхніна [15] (періодизація історії уявлень про розвиток теорії внутрішньошкільного управління у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.) покладено проблемно-хронологічний принцип, що передбачає вивчення послідовності історичних подій у часі. Періодизації, розроблені науковцями, містять у собі 3 етапи: етап накопичення емпіричного наукового матеріалу (50-ті – 70-ті роки ХХ ст.), етап формування й осмислення окремих елементів теорії (70-ті – 80-ті роки ХХ ст.); етап переходу до культурологічного підходу, до проблем управління (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.).

М. Лещенко й А. Светлорусовою на основі ретроспективного аналізу становлення й розвитку професіоналізації управління закладами освіти запропоновано періодизацію соціально детермінованих підходів до управління освітніми інституціями: 1918–1930 рр. – авторитарно-функціональний підхід; 1930–1940 рр. – адміністративно-контролюючий підхід; 1940–1960 рр. – авторитарно-системний підхід; 1960–1980 рр. – авторитарно-комплексний підхід; 1980–1990 рр. – авторитарно-компетентнісний підхід; 1990–2000 рр. – управлінсько-адаптивний підхід; 2000–2009 рр. – інноваційно-рефлексивний підхід [7, с. 76].

В. Берека, характеризуючи генезу фахової підготовки менеджерів освіти, погоджується з І. Соколовою [13, с. 89–90], яка вважає, що найбільш очевидною основою періодизації є виділення конкретно-історичних освітніх парадигм, які характеризують розвиток науки протягом різних історичних

періодів. У межах такої структуризації на парадигмальному рівні В. Берекою визначено найбільш суттєві риси теорії та практики управлінської діяльності 1802–2008 рр.:

– I етап (до 90-х рр. XIX ст.), що характеризується відсутністю наукових поглядів на систему управління;

– II етап (90-ті рр. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) – характеризується новими підходами до управлінської діяльності;

– III етап (30-ті рр. – 1941 р.) – характеризується посиленням контролюючої функції управління;

– IV етап (1941–1945 рр.) – характеризується роботою закладів освіти у воєнних умовах;

– V етап (1945 р. – 60-ті рр. XX ст.) – характеризується виникненням і поширенням ідей психологічної підготовки менеджерів до професійно-управлінської діяльності;

– VI етап (60-ті рр. XX ст. – 1991 р.) – характеризується появою нових підходів до управлінської діяльності;

– VII етап (1991 р. – до наших днів) – характеризується формуванням фахової підготовки менеджерів освіти в умовах незалежності України [2, с. 70–71].

Зазначені вище періодизації віддзеркалюють соціально-політичні, економічні й освітні процеси в державі, розкривають різні аспекти управління освітою, прямо чи опосередковано відображають специфіку цільового, процесуального та результативного компонентів управління, дають можливість відстежити динаміку основних тенденцій розвитку теорії й практики управління закладом освіти, роль і місце керівника у межах чинної нормативної бази та педагогічної думки протягом певного історичного періоду.

Результати досліджень вітчизняних науковців дають можливість здійснити генезо-історичний аналіз виникнення, розвитку й трансформації вимог до керівника закладу освіти як посадової особи з офіційно закріпленим професійним статусом. Розгляд зазначених вимог, що сформувалися в межах конкретного історичного періоду, неможливий поза контекстом історичного розвитку професійної деонтології, що має свою специфіку. Визначаючи таку специфіку, І. Філатова наголошує на єдності трьох теоретико-методологічних положень як основи періодизації професійної деонтології.

1. Початком вивчення історії становлення та розвитку професійної деонтології слід вважати появу перших історичних згадок про професійні вимоги до особи.

2. В основу періодизації розвитку професійної деонтології слід покласти зміну

соціокультурної парадигми, що визначає суспільне, державне й наукове визнання необхідності визначення та дотримання норм професійної поведінки.

3. До характеристики періодів слід вносити результати порівняльного аналізу соціокультурних, наукових та емпіричних аспектів розвитку деонтології в цілому та професійної деонтології (медичної, юридичної, педагогічної тощо) зокрема [14, с. 31–31].

І. Філатова виділила періоди розвитку деонтології: імпліцитний (прихований) – VI–IV ст. до н. е. – початок XVIII ст.; експліцитний (відкритий) – початок XVIII – початок XX ст.; інституційний (початок XX ст. – до сьогодні).

Рефлексія наукових праць М. Васильєвої, Г. Васяновича, Г. Кертасової, В. Кукушина, К. Левітана, М. Малахова, Л. Рискельдієвої, Л. Хоружої, що розкривають генезу професійної етики та деонтології, дала змогу констатувати відсутність чіткого визначення історичних періодів її становлення й розвитку. Однак аналіз праць зазначених науковців уможливив визначення трьох груп передумов виникнення управлінської деонтології: етико-філософських, соціально-історичних і соціально-психологічних.

Етико-філософські передумови пов'язані з об'єктивною необхідністю регулювання професійної поведінки засобами моралі та права, що в кожній професійній сфері мають свої особливості. Потреби в узгодженні поведінки й діяльності представників професійних груп зі специфічними нормами професійного обов'язку й належної поведінки у сфері конкретної праці поступово зумовили виникнення професійної деонтології. Розгляд управлінської діяльності як професійної зумовив виділення окремого напрямку професійної деонтології – управлінського.

Соціально-історичні передумови виникнення управлінської деонтології пов'язані з об'єктивно зумовленим впливом політичного устрою, соціально-економічних відносин, національних особливостей побудови системи освіти й управління нею тощо на зміст моральних норм, етичних вимог до керівника закладу освіти, формування еталону його професійної поведінки. Наявність постійної суперечності між вимогами до особистості керівника закладу освіти й реальним їх виконанням зумовлювала пошук шляхів вирішення зазначеної проблеми, сприяла виникненню управлінської деонтології як регулятора професійної поведінки керівника. Проте виділення її в окрему сферу наукового знання відбулося значно пізніше, ніж утвердження теоре-

тичних засад інших професійних деонтологій (медичної, юридичної, педагогічної). Це пов'язано з відносно пізнім визнанням діяльності керівника закладу освіти як професійної.

Соціально-психологічні передумови виникнення управлінської деонтології полягають у необхідності здійснення «санації спілкування» (Г. Кертаева [5]) керівника з педагогами, що забезпечує позитивну мотивацію до трудової діяльності, сприятливий психологічний клімат, створює належні умови для ефективно професійної діяльності всіх учасників управлінського процесу.

Опора на зазначені чинники, а також узагальнення структурно-функціональних ознак освітніх процесів у межах кожної історичної епохи й парадигмальних характеристик окремих епох у процесуальному вигляді дає можливість глибше зрозуміти закономірності повторюваності окремих освітніх компонентів і внутрішню логіку парадигмальних новацій [12]. М. Романенко зауважує, що ґенезо-історичний аналіз можна здійснити тільки на основі порівняння окремих характеристик освітньої практики чи філософсько-освітньої й педагогічної теорії. Із практичного погляду зміст структурно-функціонального підходу в парадигмальних дослідженнях освітніх процесів виражається в необхідності виділення найбільш загальних (парадигмальних) структурних компонентів і функцій освітніх систем, що, власне кажучи, визначають його характеристики як компоненти соціальної організації [11].

У межах обґрунтування ґенези управлінської деонтології у вітчизняній освітній теорії виділено п'ять компонентів ґенезо-історичного аналізу, що склали комплексну основу для обґрунтування її періодизації, а саме:

– соціально-політичний, що відображає сутність освітньої політики держави, розвиток системи освіти в цілому та суспільне ставлення до керівника закладу освіти зокрема;

– інституційний, що віддзеркалює ґенезу управління закладом освіти як окремої сфери професійної діяльності (окремої інституції) з притаманними виключно їй умовами праці та професійними обов'язками;

– нормативно-функціональний, що відображає вимоги до керівника закладу освіти в рамках нормативно-законодавчої бази, розкриває його права й обов'язки;

– теоретико-наративний, що показує динаміку поглядів вітчизняних просвітителів, освітніх діячів і науковців різних істо-

ричних періодів на особистість керівника закладу освіти та його професійну поведінку;

– етико-деонтологічний, який уможливив визначення етапів становлення та розвитку професійної етики й деонтології в системі наукового знання.

Зазначений вище підхід дав нам можливість виокремити такі етапи становлення та розвитку управлінської деонтології:

– кінець XIX – початок XX ст. – період зародження деонтологічних поглядів, спроб розкриття деонтологічного аспекту управлінської діяльності керівника закладу освіти, характерними рисами якого було реформування освіти та жорстка її централізація й зміцнення становості, зміцнення ролі Св. Синоду в управлінні освітою; офіційне закріплення посади керівника закладу освіти (директора училищ), визначення кола його функцій із пріоритетом нагляду, контролю й перевірки, прагнення уряду забезпечити «благодійність» керівника закладу освіти як носія великодержавної ідеї; жорсткі вимоги до нього й сувора регламентація управлінської діяльності численними інструкціями; виникнення та розвиток педагогічної думки, у межах якої ставилися питання ефективності управління закладом освіти через забезпечення умов для вільної й творчої праці педагогів і керівника, розкриття його високої місії як натхненника діяльності колективу, висунення вимог до його особистості; поступове проникнення зарубіжних деонтологічних ідей у вітчизняну педагогічну думку, їх вплив на формування етико-деонтологічних поглядів освітніх діячів у контексті моралізації життя та діяльності людини;

– 1917–1991 р. – період розроблення проблем управлінської деонтології в межах теорії школознавства у складі таких етапів: 1917–1919 рр. (утвердження деонтологічних поглядів у контексті національно-патріотичних пріоритетів, розкриття високої місії керівника закладу освіти в розбудові української школи); 20-ті – кінець 30-х рр. XX ст. (упровадження принципів єдиноначальності в управлінні освітою, формування обрисів керівника «нового типу», формування практичних рекомендацій для нього у вигляді інструкцій, що зумовлювало «рецептурність» (О. Красников [6]) професійної поведінки керівника); початок 40-х – перша половина 50-х рр. XX ст. (зміцнення єдиноначальності та переважання директивного стилю управління в освіті, формування партійно-радянської номенклатури, занепад професійної деонтології); друга половина 50-х рр. XX ст. – 1991 р. (зміна соціально-етичних пріоритетів у часи полі-

тичної «відлиги», подальшого згортання демократії, «перебудови» радянської системи на принципах політичного й ідеологічного плюралізму, пошуку шляхів ефективного управління освітою, переосмислення ролі й місця керівника закладу освіти, обґрунтування етичних принципів формування його авторитету; дослідження проблеми управлінської культури; розроблення питань професійного обов'язку й відповідальності керівника закладу освіти);

– із 1991 р. й до сьогодні – період розвитку управлінської деонтології як складової частини професійної деонтології, визначальними рисами якого є кардинальні суспільно-політичні зміни в країні, пов'язані з отриманням Україною самостійності, прийняттям нової нормативно-правової бази з питань освіти, у якій утверджуються принципи гуманізму, демократії, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей; розроблення етико-деонтологічних проблем управління освітою, трансформація деонтологічних знань у педагогічну практику та розгляд деонтологічної проблематики в площині управлінської культури, що зумовило виникнення терміна «деонтологічна культура»; обґрунтування окремого напрямку ділової етики – деонтологічного; використання деонтологічних ідей зарубіжних науковців у сфері державного управління та бізнес-менеджменту; розроблення проблем деонтологічної підготовки майбутніх фахівців.

Отже, результати дослідження доводять, що формування управлінської деонтології зумовлюють соціальні потреби в узгодженні поведінки й діяльності керівників закладів освіти зі специфічними нормами професійного обов'язку й належної поведінки у сфері управління освітою, що в межах кожного історичного етапу мали свою специфіку.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, аналіз особливостей розвитку теорії та практики управління закладом освіти й вимог до професійної діяльності його керівника, що сформувалися в межах не лише нормативної бази, а й етичної думки певного історичного періоду, дає змогу узагальнити історичний, структурний і змістовий аспекти управлінської деонтології, що сприяє глибшому усвідомленню її сутності й змісту, визначенню ста-

туса управлінської деонтології в системі наукового знання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: монографія. Київ, 2008. 406 с.
2. Берека В. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 581 с.
3. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. Київ, 2003. 240 с.
4. Жабенко О. Особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні (1946–2001 рр.): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2003. 20 с.
5. Кертаева К. Основы педагогической деонтологии. Павлодар, 2011. 298 с.
6. Красников А. Оценка качества труда руководителя сферы образования: учеб. пособие. СПб.; Вологда, 2006. 176 с.
7. Лещенко М., Светлорусова А. Професійна підготовка магістрів управління навчальним закладом: історико-педагогічний дискурс. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. пр. / ред. Л. Товажнянський, О. Романовський. Харків, 2010. Вип. 27 (31). Ч. 1. С. 75–82.
8. Майборода С. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.): автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2002. 39 с.
9. Наточий Л. Проблема періодизації існування та розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина XX ст. – початок XXI ст.). URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11nlopds.pdf> (дата звернення: 25.01.2016).
10. Прокопенко Л. Державне управління освітою в Україні: становлення та розвиток (IX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2010. 36 с.
11. Романенко М. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: монографія. Донецьк, 2001.
12. Романенко М. Освітня парадигма: генезис ідей та систем. Донецьк, 2000. 160 с.
13. Соколова І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього учителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 609 с.
14. Филатова И. Деонтологическая подготовка дефектологов в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Екатеринбург, 2015. 268 с.
15. Яхнін Я. Сучасні підходи до управління якістю освіти. Київ, 2011. 121 с.